

Філософія

УДК 160.1

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.22251822>

**Співвідношення формальної та неформальної логіки: теоретичний
аналіз**

Крижановська Тетяна Олександрівна,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-6391-6871>

Прийнято: 16.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

***Анотація.** Розмежування формальної та неформальної логіки порушує питання про теоретичні підстави відмінностей між відповідними підходами до дослідження раціонального міркування та можливості їх співвіднесення. **Метою** дослідження є теоретичний аналіз співвідношення формальної та неформальної логіки, з'ясування підстав їх розмежування та визначення характеру взаємозв'язку між ними. **Методи.** Дослідження ґрунтується на концептуальному та порівняльному аналізі. Концептуальний аналіз використано для реконструкції теоретичних позицій і виявлення аналітично значущих характеристик раціонального міркування. Порівняльний аналіз здійснено на двох рівнях: за характеристиками формального та неформального підходів і за виконуваними ними аналітичними завданнями. **Результати.** Встановлено багатопараметричний характер розмежування формального та неформального підходів. Їх специфіку визначено за предметним, мовно-репрезентативним, методологічним і нормативним параметрами, що характеризують фокус дослідження міркування, способи*

його представлення, засоби аналізу та підстави оцінювання. Здійснено функціональне зіставлення формального та неформального підходу за реконструктивною, інференційною та оцінювальною функціями. Встановлено, що формальний і неформальний підходи можуть виконувати спільні аналітичні завдання щодо різних характеристик міркування та за допомогою відмінних аналітичних засобів. Їх співвідношення визначено як функціональну взаємодоповнюваність, тобто можливість співвіднесення відмінних способів реалізації спільних аналітичних функцій зі збереженням специфіки кожного підходу. **Висновки.** Співвідношення формальної та неформальної логіки доцільно розглядати з урахуванням специфіки їх аналітичного внеску в дослідження раціонального міркування. Можливість співвіднесення відповідних підходів визначається характером досліджуваного міркування та поставленим аналітичним завданням.

Ключові слова: раціональне міркування, аргументація, логічна форма, формалізація, інференція, нормативне оцінювання, функціональна взаємодоповнюваність.

The Relationship between Formal and Informal Logic: A Theoretical Analysis

Tetiana Kryzhanovska

Ph.D. in Philosophy

Associate Professor, Department of Philosophy

National University "Odesa Law Academy",

Odesa, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-6391-6871>

Abstract. *The distinction between formal and informal logic raises the question of the theoretical grounds for differentiating the respective approaches to the study of rational reasoning and the possibilities for relating them to one another.*

Purpose. *The study aims to provide a theoretical analysis of the relationship*

*between formal and informal logic, to clarify the grounds for distinguishing between them, and to determine the nature of their interrelationship. **Methods.** The study employs conceptual and comparative analysis. Conceptual analysis is used to reconstruct theoretical positions and identify analytically significant characteristics of rational reasoning. Comparative analysis is conducted at two levels: in terms of the characteristics of the formal and informal approaches and the analytical tasks they perform. **Results.** The distinction between the formal and informal approaches is shown to be multidimensional. Their specific features are identified according to four parameters: subject-matter, linguistic-representational, methodological, and normative, which concern the focus of the study of reasoning, the ways in which it is represented, the means of analysis, and the grounds for its evaluation. Functional comparison is conducted in terms of three analytical functions: reconstructive, inferential, and evaluative. The findings show that the formal and informal approaches can perform common analytical tasks while addressing different characteristics of reasoning and employing different analytical means. Their relationship is therefore conceptualized as functional complementarity, understood as the possibility of relating different ways of performing common analytical functions while preserving the specificity of each approach. **Conclusions.** The relationship between formal and informal logic can be understood in terms of their distinctive analytical contributions to the study of rational reasoning. The possibility of relating the respective approaches depends on the characteristics of the reasoning under investigation and the specific analytical task.*

Keywords: *rational reasoning, argumentation, logical form, formalization, inference, normative evaluation, functional complementarity.*

Вступ

Актуальність проблеми

Сучасне розуміння відмінностей між формальною та неформальною логікою вже не зводиться до простого протиставлення формалізованого і

неформалізованого аналізу. Різні характеристики раціонального міркування потребують відповідних способів представлення, аналізу та оцінювання. Тому питання про співвідношення формального та неформального підходів безпосередньо пов'язане з визначенням можливостей і меж різних способів логічного дослідження міркування. У цьому контексті співвідношення формальної та неформальної логіки набуває особливого теоретичного значення. Їх розмежування вже не може ґрунтуватися лише на ступені формалізації міркування, оскільки сучасні логічні дослідження демонструють складніші зв'язки між логічною формою, змістом, мовним вираженням та нормативними підставами оцінювання аргументації. З'ясування співвідношення формального та неформального підходів у такий спосіб пов'язане з ширшим питанням про можливості й межі логічного аналізу раціонального міркування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У сучасних дослідженнях формальної та неформальної логіки представлені різні підходи до визначення їх теоретичних засад і можливостей аналізу міркування. С. Шапіро (Stewart Shapiro) та Т. Курі Кіссел (Teresa Kouri Kissel) [1] розглядають класичну логіку через формальні мови, семантичні й дедуктивні системи та відношення логічного впливання, акцентуючи увагу на теоретичних засадах формально-логічного аналізу. Л. Гроарк (Leo Groarke) [2] характеризує неформальну логіку як дослідження міркування і логічного виведення в публічних дискусіях, інтелектуальній діяльності, міжособистісному спілкуванні та інших контекстах реального життя. У сучасних українських дослідженнях О. Юркевич (Olena Yurkevych) [3] аналізує розвиток формальної та неформальної логіки в контексті становлення філософської логіки, тоді як О. Кулик (Oleksandr Kulyk) [4] досліджує концептуальний зв'язок логіки та критичного мислення, приділяючи увагу співвідношенню формально-логічних засобів і аналізу аргументації природною мовою. Безпосередньо проблему формальної та неформальної

логіки в умовах SPOD- та VUCA-середовищ розглядає Н. Колотілова (Nataliia Kolotilova) [5], аналізуючи можливості різних логічних підходів у моделях стабільного й мінливого світу.

Окремий напрям сучасних досліджень становлять спроби встановлення зв'язку між формальним і неформальним міркуванням та визначення можливостей їх співвіднесення. С. Алмпані (Sofia Almpani) та П. Стефанеас (Petros Stefaneas) [6] досліджують взаємозв'язок неформального міркування і формального доведення, розглядаючи аргументацію як засіб поєднання цих процесів у практиці математичного доведення. Інший аспект проблеми представлений у дослідженні Ф. Язиджі (Furkan Yazıcı) [7], присвяченому мультимодальній аргументації. Автор аналізує можливість розширення способів аргументування за умови збереження логічних і раціональних засад їх оцінювання та обстоює збалансований підхід до співвідношення цих складових. Наведені дослідження свідчать, що проблема співвідношення формального і неформального підходів розглядається не лише в аспекті їх розмежування, а й у контексті можливостей взаємодії різних способів аналізу й оцінювання міркування.

Окрему лінію сучасних досліджень становить нормативний та епістемічний вимір аналізу аргументації. Ф. Зенкер (Frank Zenker), Я. А. ван Лаар (Jan Albert van Laar) та співавтори [8] розглядають різні типи норм публічної аргументації, аналізуючи їх у контексті ідеалів правильності та участі. Така постановка проблеми привертає увагу до множинності нормативних підстав оцінювання аргументації та порушує питання про співвідношення логічних критеріїв з іншими підставами її раціональної оцінки.

Проблема меж формалізації представлена і в сучасних дослідженнях окремих типів аргументів та логічних помилок. Б. Кой (Barteld Kooi) [9] на матеріалі кругових аргументів аналізує розбіжність між їх оцінюванням у теорії аргументації та формальній логіці й пропонує формальну систему, яка

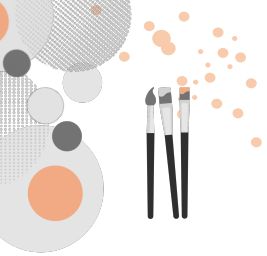
дозволяє розрізняти різні типи кругової структури. Можливості формалізації окремих типів аргументативних помилок досліджують Р. Дж. Консес (Rory J. Conces) і М. Волтерс (Matthias Walters) [10], які пропонують формальну модель аналізу хибної дилеми. До проблеми можливостей і меж такого аналізу звертається Т. Томич (Taeda Tomić) [11], розглядаючи співвідношення формальних характеристик аргументу та підстав кваліфікації хибної дилеми.

Виділення невирішеної частини проблеми

Проведений аналіз сучасних досліджень показує, що окремі аспекти співвідношення формальної та неформальної логіки отримали ґрунтовне теоретичне опрацювання, однак переважно в межах конкретних проблем логічного аналізу та теорії аргументації. Водночас встановлені в літературі відмінності між цими підходами ще не визначають характеру їх співвідношення. Потребує уточнення, за якими характеристиками формальний і неформальний підходи до дослідження раціонального міркування доцільно розмежовувати та на якій аналітичній основі відмінні способи його дослідження можуть бути співвіднесені. Принциповим у цій проблемі є розрізнення підстав розмежування та підстав співвіднесення формального і неформального підходів. Виявлення їх специфіки відповідає на питання про те, у чому полягають відмінності між способами дослідження раціонального міркування, але не визначає, чи можуть і на яких підставах ці способи бути співвіднесені. Тому теоретичного уточнення потребує сам перехід від встановлення відмінностей між формальним і неформальним підходами до визначення характеру їх взаємозв'язку.

Мета статті

Метою статті є здійснення теоретичного аналізу співвідношення формальної та неформальної логіки, з'ясування підстав їх розмежування та визначення характеру взаємозв'язку між ними.

Наукова новизна

Вперше обґрунтовано функціональну взаємодоповнюваність як характер співвідношення формального та неформального підходів до дослідження раціонального міркування. Запропоновано дворівневе зіставлення цих підходів: параметричне, спрямоване на встановлення підстав їх розмежування, та функціональне, що дозволяє визначити підстави їх співвіднесення при виконанні спільних аналітичних завдань.

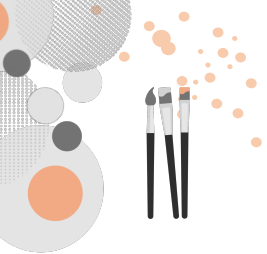
Практичне значення

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання запропонованої аналітичної основи для визначення формальних і неформальних засобів, релевантних конкретним завданням аналізу міркування та аргументації. Результати можуть бути використані при структуруванні навчального матеріалу з логіки, критичного мислення та теорії аргументації, а також при дослідженні аргументації в окремих предметних сферах.

Методологія

Методи дослідження

Дослідження має теоретичний характер і ґрунтується на концептуальному та порівняльному аналізі підходів до формальної та неформальної логіки. Концептуальний аналіз використано для з'ясування підстав їх розмежування та співвідношення. Такий підхід враховує методологічну варіативність концептуального аналізу, коли різноманіттю досліджуваних філософами питань щодо понять відповідає «різноманіття методів концептуального аналізу» [12, р. 22]. У цьому дослідженні концептуальний аналіз спрямовано на реконструкцію теоретичних позицій щодо формальної та неформальної логіки та виявлення тих характеристик раціонального міркування, яким у межах цих позицій надається аналітичне значення.

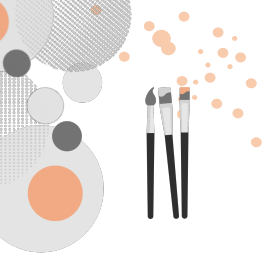

Порівняльний аналіз використано для структурованого зіставлення формального та неформального підходів за аналітичними параметрами, релевантними меті нашого дослідження. Визначення таких параметрів здійснювалося на основі концептуального аналізу теоретичних позицій відповідно до поставленого дослідницького завдання. При цьому враховувалося, що релевантна «сукупність критеріїв» концептуального дослідження може варіюватися «залежно від контексту та мети» [13, р. 2150]. Порівняння проводилося послідовно на двох рівнях: спочатку щодо характеристик, за якими виявляється специфіка досліджуваних підходів, а потім — щодо аналітичних завдань, які вони виконують у дослідженні раціонального міркування.

Методологічного уточнення потребує також вживання основних термінів. Поняття «формальна логіка» і «неформальна логіка» використовуються для позначення відповідних напрямів логічного дослідження. Поняття «формальний підхід» і «неформальний підхід» характеризують властиві їм способи дослідження раціонального міркування, тоді як «формальний аналіз» і «неформальний аналіз» позначають застосування відповідних підходів до аналізу його конкретних характеристик. Отже, ці поняття є взаємопов'язаними, але в межах дослідження не використовуються як повні синоніми.

Джерела даних

Джерельну базу становлять праці з формальної та неформальної логіки, теорії аргументації та епістемологічного аналізу аргументації. Добір джерел визначався їх релевантністю проблемі співвідношення формального та неформального підходів до дослідження раціонального міркування. Аналіз охоплював теоретичні позиції щодо предметної та методологічної специфіки цих підходів, можливостей і меж формалізації, співвідношення формального й неформального міркування та підстав оцінювання аргументації.

Інструменти аналізу

Аналітична процедура включала концептуальну реконструкцію теоретичних позицій, виявлення значущих для досліджуваної проблеми характеристик, їх порівняння та інтерпретацію відповідно до поставленого дослідницького завдання. Спеціалізовані програмні засоби обробки матеріалу не застосовувалися.

Обмеження дослідження

Дослідження обмежується теоретичним аналізом співвідношення формального та неформального підходів до раціонального міркування і не охоплює їх застосування до аналізу конкретних аргументів. Питання дисциплінарного статусу неформальної логіки враховується в межах досліджуваної проблеми, але не є самостійним предметом аналізу даної праці.

Результати

Проведений теоретичний аналіз дозволив систематизувати відмінності між формальним і неформальним підходами відповідно до різних аспектів дослідження раціонального міркування. Їх виявлення ґрунтувалося на зіставленні теоретичних позицій з погляду того, які характеристики міркування набувають у межах кожного підходу аналітичного значення та яким чином вони досліджуються й оцінюються. Зіставлення показало, що специфіка формального та неформального підходів виявляється за кількома взаємопов'язаними підставами, які характеризують різні аспекти дослідження раціонального міркування. Відповідно, відмінності між формальним і неформальним підходами стосуються фокусу дослідження міркування;

- способу його представлення для аналізу;
- засобів його аналізу;
- підстав його оцінювання.

Кожен із виділених аспектів фіксує окрему площину зіставлення, а їх сукупність дозволяє простежити, як відмінності у спрямованості дослідження

пов'язані зі способами представлення, аналізу та оцінювання міркування. Відповідно до цих аспектів виділено чотири параметри зіставлення: предметний, мовно-репрезентативний, методологічний і нормативний (табл. 1).

Таблиця 1

Параметри зіставлення формального та неформального підходів до дослідження раціонального міркування

Параметри зіставлення	Що зіставляється
Предметний	Аспекти раціонального міркування, що становлять безпосередній фокус аналізу.
Мовно-репрезентативний	Способи представлення міркування та роль природної і формалізованої мови.
Методологічний	Способи аналізу міркування та роль у них логічної форми й формалізації.
Нормативний	Підстави та критерії оцінювання міркування.

Джерело: власна розробка автора

Застосування визначених параметрів показало, що відмінності між формальним і неформальним підходами мають взаємопов'язаний характер. Орієнтація формального підходу на структурні характеристики міркування пов'язана з його формалізованим представленням, використанням логічної форми та формальних критеріїв оцінювання. Неформальний підхід, зосереджений на аргументації як практиці міркування, передбачає аналіз її природномовного вираження із залученням структурних, змістових, мовних і контекстуальних характеристик та ширшого кола критеріїв оцінювання, зокрема прийнятності засновків, релевантності й достатності обґрунтування. Результати зіставлення за кожним із визначених параметрів систематизовано в табл. 2.

Таблиця 2

Характеристика формального та неформального підходів за визначеними параметрами зіставлення

Параметр зіставлення	Формальний підхід	Неформальний підхід
Предметний	Структура міркування та формальні відношення між його елементами, насамперед відношення логічного впливання.	Аргументація як реальна практика міркування.
Мовно-репрезентативний	Формалізоване представлення структури міркування з абстрагуванням від особливостей його конкретного мовного вираження.	Аналіз аргументації в її природномовному вираженні з урахуванням мовних особливостей, значущих для її інтерпретації.
Методологічний	Аналіз міркування через виявлення його логічної форми та формалізоване представлення структури.	Аналіз аргументації через урахування взаємозв'язку її структурних, змістових, мовних і контекстуальних характеристик.
Нормативний	Оцінювання правильності інференційного переходу між засновками та висновком за критеріями відповідної формальної системи.	Оцінювання аргументації за критеріями прийнятності засновків, релевантності та достатності аргументативної підтримки висновку.

Джерело: власна розробка автора

Встановлені відмінності характеризують специфіку формального та неформального підходів до дослідження раціонального міркування, однак самі по собі ще не визначають характеру співвідношення між ними. Для його з'ясування проведене зіставлення було продовжено у функціональній

площині. При цьому предметом аналізу стали не функції формальної та неформальної логіки в широкому розумінні – пізнавальна, методологічна, освітня та інші, – а аналітичні функції, тобто завдання, які відповідний спосіб аналізу виконує безпосередньо щодо раціонального міркування. Таке обмеження функціонального аналізу відповідає предмету дослідження, оскільки дозволяє співвіднести формальний і неформальний підходи саме як способи аналізу міркування, не поширюючи зіставлення на інші сфери функціонування логічного знання.

Критерієм виділення аналітичних функцій визначено характер завдання, що виконується щодо раціонального міркування в процесі його дослідження. Це дозволило диференціювати функціональну спрямованість аналізу залежно від характеру аналітичного завдання, що виконується щодо досліджуваного міркування. Відповідно до цього критерію виділено три функції:

- реконструктивну – встановлення способу побудови та представлення міркування;
- інференційну – встановлення характеру зв'язку між засновками та висновком;
- оцінювальну – визначення відповідності міркування критеріям раціональної оцінки.

Виділення цих функцій має іншу аналітичну підставу, ніж визначення параметрів зіставлення: предметний, мовно-репрезентативний, методологічний і нормативний параметри систематизують характеристики, за якими виявляється специфіка формального та неформального підходів, тоді як аналітичні функції дають змогу співвіднести ці підходи відповідно до завдань, які вони виконують щодо досліджуваного міркування.

Функціональне зіставлення показало, що формальний і неформальний підходи можуть бути спрямовані на спільні аналітичні завдання, однак реалізують їх щодо різних характеристик міркування та із застосуванням

різних аналітичних засобів. Тому функціональна взаємодоповнюваність визначається не самим фактом відмінності використовуваних аналітичних засобів, а можливістю співвіднесення формального та неформального підходів при виконанні спільного аналітичного завдання. Результати такого співвіднесення реконструктивної, інференційної та оцінювальної функцій представлено в табл. 3.

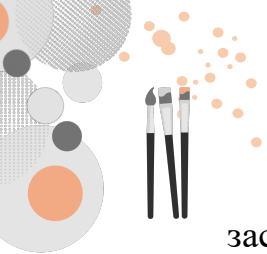
Таблиця 3

Функціональне зіставлення формального та неформального підходів до аналізу раціонального міркування

Аналітична функція	Формальний підхід	Неформальний підхід
Реконструктивна	Встановлення логічної структури міркування та структурних зв'язків між його елементами.	Встановлення структури аргументу з відновленням неявних елементів і врахуванням особливостей його природномовного вираження.
Інференційна	Встановлення наявності та характеру логічного впливання між засновками та висновком.	Встановлення характеру підтримки висновку наведеними підставами.
Оцінювальна	Визначення формальної правильності інференційного зв'язку.	Визначення раціональної прийнятності аргументу з урахуванням якості його підстав і характеру підтримки висновку.

Джерело: власна розробка автора

Представлене функціональне зіставлення показує, що встановлені відмінності між формальним і неформальним підходами не виключають можливості їх співвіднесення в межах спільних аналітичних функцій. Спільність функціональної спрямованості при цьому не означає тотожності способів їх реалізації. Кожен із підходів виконує відповідне аналітичне завдання, актуалізуючи різні характеристики раціонального міркування та

застосовуючи властиві йому аналітичні засоби. Підставою співвіднесення формального і неформального підходів є можливість реалізації спільних аналітичних функцій різними способами.

На цій підставі характер співвідношення формального та неформального підходів до дослідження раціонального міркування визначено як функціональну взаємодоповнюваність. Під функціональною взаємодоповнюваністю в межах цього дослідження розуміється співвіднесення різних способів реалізації спільних аналітичних функцій зі збереженням специфіки кожного підходу. Таке розуміння не передбачає об'єднання формальної та неформальної логіки в єдиний спосіб аналізу або необхідності їх одночасного застосування в кожному випадку. Можливість і характер їх співвіднесення визначаються особливостями досліджуваного міркування та поставленим аналітичним завданням.

Обговорення

Обговорення отриманих результатів потребує уточнення спільної основи, щодо якої встановлюються відмінності між формальним і неформальним підходами. Такою основою виступає раціональне міркування, багатокомпонентність якого відображена у визначенні логічного мислення як «відбору та інтерпретації інформації з заданого контексту, встановлення зв'язків, перевірки та формулювання висновків на основі наданої та інтерпретованої інформації та пов'язаних з нею правил і процесів» [14, р. 1676]. Це дозволяє розглядати формальний і неформальний підходи як різні способи дослідження спільного об'єкта, специфіка яких визначається тим, які характеристики міркування набувають аналітичного значення.

Таке розуміння не передбачає протиставлення двох підходів. Р. Джонсон (Ralph H. Johnson) наголошує, що «за належного розуміння, неформальна і формальна логіка мають взаємодоповнювальні завдання» [15, р. 266]. Подібну проблему порушує Дж. Богер (George Boger), пов'язуючи неформальну логіку з увагою до аспектів, які з позиції формальної логіки можуть розглядатися як

«екстралогічні», зокрема до прагматики дискурсу, а формальну — з валідністю та логічним впливанням. Водночас він припускає, що інтереси цих напрямів могли бути «штучно протиставлені» [16, pp. 15–16], та допускає можливість їх зближення [16, p. 9]. Отже, відмінність аналітичних акцентів сумісна з можливістю співвіднесення підходів, однак сама теза про їх взаємодоповнюваність ще не визначає підстав такого співвіднесення.

Однією з таких підстав є наявність спільних структурних і нормативних орієнтирів. У концепції Л. Гроарка ними виступають засновки, інференційний зв'язок і висновок, а також спрямованість на оцінювання аргументації [2]. Стандартизація аргументу через виокремлення засновків і висновку може використовуватися для уточнення його змісту та підготовки до оцінювання, причому формальні методи можуть бути корисними для реалізації нормативних завдань неформальної логіки [2]. Таким чином, спільність окремих аналітичних орієнтирів не усуває відмінностей у способах їх опрацювання.

На цій підставі отримані результати дозволяють конкретизувати саме розмежування формального та неформального підходів: його доцільно здійснювати не через їх загальне протиставлення, а через визначення аспектів дослідження раціонального міркування, в яких виявляється специфіка кожного підходу. Такими аспектами є виділені предметний, мовно-репрезентативний, методологічний і нормативний параметри.

Предметний параметр характеризує відмінність у тому, які аспекти раціонального міркування становлять безпосередній фокус дослідження. Найвиразніше вона простежується у проведеному Р. Джонсоном розмежуванні формальної дедуктивної та неформальної логіки. Сферу першої він визначає як дослідження «відношення логічного впливання між пропозиціями» [15, p. 271], тоді як предмет неформальної логіки пов'язує з аргументацією [15, p. 272]. Принциповим є його застереження, що «аргументи не є відношеннями логічного впливання / імплікаціями, хоча іноді вони

можуть містити такі відношення або мати структуру одного з них» [15, р. 271]. Позиція Джонсона, таким чином, задає важливу підставу предметного розмежування: дослідження інференційного відношення між пропозиціями не є тотожним дослідженню аргументації, навіть якщо таке відношення входить до структури конкретного аргументу. Це розмежування набуває додаткового змісту в дослідженні Дж. Корнелі та співавторів, які звертаються до математичного міркування – сфери, де роль дедуктивного доведення є принциповою, але сам процес розв’язання проблеми не зводиться до дедуктивних переходів. Автори зазначають, що «важливою частиною міркування в процесі розв’язання задачі є пошук правильної стратегії. Кроки, що становлять цю частину процесу міркування, мають радше евристичний, ніж дедуктивний характер» [17, р. 283]. Якщо Р. Джонсон розмежовує логічне впливання та аргументацію як різні предметні фокуси, то аналіз Корнелі та співавторів показує, що подібне розмежування може виникати і всередині одного процесу міркування: дедуктивні відношення становлять лише один із його аспектів поряд з евристичним пошуком, вибором стратегії та побудовою доведення.

На наш погляд, це дозволяє уточнити саму підставу предметного розмежування формального та неформального підходів. Її не слід визначати лише через належність певного типу міркування до сфери одного з них. Вирішальним є те, яка характеристика міркування стає предметом аналізу. Одне й те саме міркування може досліджуватися щодо формальних відношень між його елементами або як ширший процес побудови й обґрунтування, що включає компоненти, які не вичерпуються відношенням логічного впливання. Отже, предметна відмінність формального та неформального підходів полягає не просто в обсязі досліджуваних явищ, а у відмінності аспектів раціонального міркування, яким надається аналітичне значення. У формальному аналізі таким фокусом є насамперед структурні відношення, що дозволяють встановлювати логічне впливання, тоді як неформальний аналіз

охоплює аргументацію як практику міркування, характеристики якої не вичерпуються інференційним відношенням між пропозиціями.

Мовно-репрезентативний параметр параметр конкретизує відмінність у способах представлення міркування та аналітичному значенні його мовного вираження. Однією з істотних ліній розмежування формальної та неформальної логіки стало співвідношення штучних мов логічного аналізу і природної мови аргументації. Як зазначає О. Кулик, представники неформальної логіки «протиставляли штучні мови (включаючи математичний апарат сучасної формальної логіки та термінологію традиційної формальної логіки) природній мові повсякденної комунікації» [4, р. 33]. Таке розмежування фіксує принципову для неформальної логіки увагу до природномовного способу існування реальної аргументації, однак саме по собі ще не визначає характер сучасного співвідношення формального та неформального способів її представлення.

На наш погляд, штучну і природну мови в цьому контексті не слід розглядати як ознаки двох взаємовиключних способів аналізу. Більш істотною є відмінність у тому, які характеристики міркування зберігаються, експлікуються або абстрагуються в процесі його аналітичної репрезентації. Формалізоване представлення дозволяє експлікувати структурні відношення між складовими міркування, абстрагуючись від особливостей його конкретного мовного вираження, тоді як у неформальному аналізі природномовне вираження аргументу зберігає аналітичне значення тією мірою, якою його мовні особливості впливають на інтерпретацію.

Підстави для такого уточнення дає позиція Ф. Зенкера, яка показує, що збереження природномовного вираження аргументації не усуває значення її логічної структури. Він наголошує: «Хоча природну мову нелегко перекласти штучною мовою, а семантичні відношення рідко становлять достатню підставу для прийнятності аргументу (і ще рідше – синтаксичні), логічна структура продовжує відігравати важливу роль в оцінюванні природномовної

аргументації» [8, р. 21]. Якщо акцент Кулика дозволяє зафіксувати значення природної мови як однієї з підстав становлення неформального підходу, то позиція Ф. Зенкера вказує на неможливість ототожнити увагу до природномовного вираження з відмовою від аналізу логічної структури.

Це дає підстави конкретизувати нашу позицію: мовно-репрезентативне розмежування формального та неформального підходів проходить не безпосередньо між штучною і природною мовами, а між способами аналітичного представлення міркування. У формальному представленні першочергового значення набуває експлікація структурних характеристик із можливим абстрагуванням від особливостей конкретного мовного вираження; у неформальному аналізі ці особливості зберігаються тією мірою, якою вони є значущими для реконструкції, інтерпретації та оцінювання аргументу. Отже, мовно-репрезентативний параметр визначається не самим вибором природної або формалізованої мови, а тим, які характеристики міркування зберігаються та набувають аналітичного значення у відповідному способі його представлення.

Методологічний параметр стосується ролі логічної форми, формалізації та інших засобів аналізу міркування. Розмежування формального і неформального підходів при цьому не зводиться до опозиції «наявність або відсутність формалізації». О. Кулик пропонує вважати неформальною логіку, «в якій ступінь формалізації є найнижчим із тих, що ще сумісні з можливістю називати її логікою» [4, р. 32]. Водночас автор підкреслює, що неформальна логіка зберігає аналіз форм міркування, оперує засновками і висновками, розрізняє дедуктивні та індуктивні міркування та звертається до проблеми валідності [4, р. 32]. Така позиція дозволяє розглядати формалізацію не як ознаку, сама наявність або відсутність якої розмежовує два підходи, а як аналітичний засіб, роль і ступінь застосування якого можуть бути різними.

Інший аспект цієї проблеми розкривають Д. Волтон і Т. Гордон, демонструючи можливість застосування формальних засобів до завдань,

традиційно пов'язаних із неформальною логікою. Розроблена ними формальна обчислювальна система має логічну структуру, «застосовну до понять і завдань, характерних для неформальної логіки» [18, pp. 533–534]. Якщо позиція О. Кулика ставить під сумнів розмежування підходів за самим ступенем формалізації, то модель Д. Волтона і Т. Гордона показує, що й сфера застосування аналітичного засобу не утворює жорсткої методологічної межі: формальні засоби можуть залучатися до розв'язання завдань неформального аналізу.

Водночас можливість такого застосування не означає, що формалізація однаковою мірою придатна для виявлення всіх характеристик аргументації. На це вказують дослідження конкретних типів аргументів і помилок. Б. Кої, аналізуючи кругові аргументи, показує, що формальна логіка сама по собі не забезпечує задовільного пояснення всіх випадків циркулярності [9, p. 478]. Водночас це не заперечує можливості побудови більш деталізованих формальних моделей, здатних відображати структуру доведення та залежності між його кроками. Отже, в цьому випадку питання полягає не у принциповій застосовності формального аналізу, а в тому, які характеристики аргументу може експлікувати конкретний спосіб формалізації і які залишаються поза його пояснювальними можливостями.

Ще виразніше ця проблема постає в дискусії щодо формального аналізу хибної дилеми. Р. Консес і М. Волтерс обґрунтовують «корисність формально-логічного аналізу» [10, p. 283], водночас визнаючи обмеження застосування стандартної формальної логіки до неформальних помилок [10, pp. 281–282]. В той же час, Т. Томич, критично оцінюючи запропоновану модель, уточнює межі такого аналізу: «сам по собі формальний аналіз не дозволяє подолати цей тип хибної дилеми, хоча він і допомагає чітко побачити структуру та зміст аргументу» [11, p. 555]. Ця дискусія є показовою саме тому, що аналітична корисність формалізації та обмеженість її пояснювальних можливостей не виключають одна одну: формальне представлення може

експлікувати певні характеристики аргументу, не забезпечуючи тим самим його вичерпного аналізу.

На наш погляд, це дозволяє точніше визначити методологічний параметр розмежування формального та неформального підходів. Він полягає не у використанні або невикористанні формалізації як такої, а в ролі, яку вона виконує в аналізі, характері аналітичних операцій та співвідношенні формальних засобів з іншими способами дослідження міркування. Формалізація набуває аналітичного значення тоді, коли дозволяє експлікувати характеристики, релевантні конкретному дослідницькому завданню; водночас характеристики аргументації, які не можуть бути адекватно представлені таким способом, потребують залучення інших аналітичних засобів. Отже, методологічна відмінність формального та неформального підходів визначається способом аналітичного опрацювання міркування та характером тих його характеристик, які необхідно виявити для розв'язання поставленого завдання.

Нормативний параметр характеризує відмінності у підставах і критеріях оцінювання міркування. Його виділення не означає протиставлення нормативного і ненормативного підходів: нормативна спрямованість властива як формальній, так і неформальній логіці, однак відрізняються характеристики міркування, на яких ґрунтується його оцінювання. У формальній логіці визначальне значення має інференційний зв'язок, оцінюваний відповідно до формальних критеріїв. І. Хоменко зазначає, що «аргумент є добрим тоді і тільки тоді, коли він формально валідний, а його засновки істинні», причому валідність виступає «суто логічним критерієм», встановлюваним логічними методами [19, р. 56]. Водночас авторка звертає увагу на обмеженість застосування такого стандарту до природномовної аргументації: аргументи, які визнаються добрими, не завжди відповідають формально-логічному стандарту, що передбачає дедуктивну валідність аргументу та істинність його засновків [19, р. 56]. Таким чином, проблема полягає не в нормативності

формального стандарту як такої, а в достатності його критеріїв для оцінювання аргументації, характеристики якої не вичерпуються дедуктивною валідністю та істинністю засновків. Розв'язання цієї проблеми в межах неформальної логіки пов'язується не з відмовою від нормативного оцінювання, а з розширенням його підстав. І. Хоменко показує, що поряд із характеристиками інференційного зв'язку до оцінювання залучаються прийнятність, релевантність і достатність, засновки доброго аргументу мають бути прийнятними, релевантними щодо висновку та достатніми для його підтримки [19, р. 56]. Ця позиція конкретизує, які саме характеристики аргументації набувають нормативного значення поза межами формально-логічного стандарту.

Більш загальне теоретичне обґрунтування такого розширення знаходимо у Р. Джонсона. Він наголошує, що неформальна логіка зберігає вимогу підпорядкування аргументативного дискурсу нормам, правилам, критеріям, стандартам і процедурам. Заперечується натомість те, що належні критерії оцінювання аргументів мають визначатися їх логічною формою [15, рр. 269–270]. Позиції І. Хоменко і Р. Джонсона в цьому аспекті є взаємодоповнювальними. Перша дозволяє конкретизувати розширення нормативних критеріїв через прийнятність, релевантність і достатність, тоді як друга вказує на його принципову підставу – нормативність оцінювання аргументації не може бути зведена до критеріїв, що визначаються лише логічною формою.

На наш погляд, це дозволяє уточнити саму підставу нормативного розмежування формального та неформального підходів. Вона полягає не у більшій або меншій нормативності одного з них і не просто в кількості застосовуваних критеріїв, а в тому, які характеристики міркування визнаються нормативно значущими та на яких підставах вони оцінюються. Формальний аналіз дозволяє оцінювати інференційний зв'язок відповідно до критеріїв певної формальної системи; неформальний аналіз охоплює також

прийнятність засновків, їх релевантність та достатність аргументативної підтримки висновку. Отже, нормативний параметр фіксує відмінність в нормативно значущих характеристиках міркування та відповідних їм критеріях.

Проведений аналіз показує, що предметний, мовно-репрезентативний, методологічний і нормативний параметри характеризують різні, але взаємопов'язані аспекти розмежування формального та неформального підходів. Водночас встановлення цих відмінностей ще не розкриває характеру їх співвідношення. Тому подальша інтерпретація результатів потребує зміни підстави зіставлення, а саме: від характеристик, за якими виявляється специфіка підходів, до аналітичних функцій, які вони реалізують щодо досліджуваного міркування. Такий перехід дозволяє з'ясувати, чи можуть відмінні способи аналізу бути співвіднесені при виконанні спільних аналітичних завдань. Можливість співіснування формального і неформального способів міркування в межах єдиного процесу простежується в сучасних дослідженнях математичного доведення. Запропоноване С. Алмпані та П. Стефанеасом числення «відображає постійну взаємодію між формальним і неформальним міркуванням упродовж усього процесу доведення» [6, р. 222]. Цей результат є важливим для нашого дослідження, оскільки показує, що встановлення відмінностей між формальним і неформальним саме по собі не виключає можливості їх співвіднесення в межах спільного процесу міркування.

Однак для з'ясування характеру такого співвіднесення необхідно визначити, у виконанні яких саме аналітичних завдань можуть бути залучені відповідні підходи та яку роль вони при цьому виконують. З цією метою подальше зіставлення здійснюється за трьома аналітичними функціями – реконструктивною, інференційною та оцінювальною. Їх виділення дозволяє перейти від питання про те, чим відрізняються формальний і неформальний

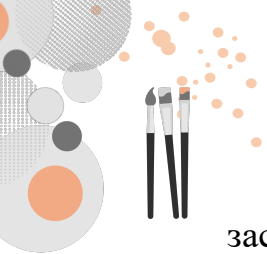
підходи, до питання про те, як їхні аналітичні можливості співвідносяться при дослідженні різних характеристик міркування.

Реконструктивна функція. Реконструкція спрямована на представлення міркування у формі, що робить доступними для аналізу його складові та зв'язки між ними. Особливого значення це завдання набуває при роботі з природномовною аргументацією, структура якої може містити неявні компоненти. І. Хоменко, характеризуючи логічний вимір дослідження реального аргументу, відносить до нього питання «побудови та реконструкції, схем і форм, невисловлених засновків реального аргументу» [19, р. 60]. Л. Гроарк конкретизує практичний бік цього завдання, розглядаючи стандартизацію реального аргументу через визначення його засновків, висновків та інференцій [2]. Співвіднесення цих позицій дозволяє розглядати реконструкцію як аналітичне виявлення структури аргументу, зв'язків між його компонентами та елементів, які не мають явного мовного вираження. Інший аспект реконструктивного завдання пов'язаний із можливостями формального представлення виявленої структури. Дж. Богер акцентує саме цей аналітичний потенціал формального підходу, коли формальний аналіз дає змогу «точно виокремити те, що становить предмет аргументації, – а саме: який висновок прагне обґрунтувати її учасник, якими є засновки та що становить ланцюг міркування, який пов'язує або не пов'язує висновок із засновками» [16, р. 13]. Таким чином, якщо в позиціях Хоменко і Гроарка на перший план виходить реконструкція реального аргументу, то положення Богера дозволяє показати, яку роль у виконанні цього завдання можуть відігравати формальні засоби: вони забезпечують більш експліцитне представлення вже виявлених структурних зв'язків. Можливість співвіднесення цих способів реконструкції на конкретному матеріалі демонструють Г. Бронкхорст і співавтори. При аналізі повсякденного міркування виявлення засновків та їх зв'язку з висновком, а також реконструкція прихованого засновку доповнюються схематичним і

символічним представленням встановлених зв'язків [14, р. 1680]. Водночас автори встановлюють межу такого використання формалізації: «не кожна формалізація є корисною: обране представлення має підтримувати процес мислення в конкретному контексті, а не охоплювати всі його аспекти» [14, р. 1677]. Наведені позиції дозволяють уточнити наше розуміння реконструктивної функції. Її спільність для формального та неформального підходів визначається завданням зробити структуру міркування та зв'язки між його компонентами доступними для подальшого аналізу, тоді як способи реалізації цього завдання залежать від того, які характеристики міркування необхідно експлікувати. Реконструкція природномовного аргументу спрямована на виявлення його структури, зв'язків і неявних компонентів, а формальні засоби дозволяють надати встановленим зв'язкам більш структурованого представлення. Саме тому функціональна взаємодоповнюваність у межах реконструктивної функції полягає не в послідовному переході від неформальної реконструкції до обов'язкової формалізації, а в можливості співвіднесення різних способів представлення міркування відповідно до конкретного аналітичного завдання.

Інференційна функція спрямована на дослідження зв'язку між підставами та висновком. Встановлене раніше розрізнення відношення логічного впливання та аргументативного зв'язку дозволяє поставити це питання у функціональній площині. Спільним для формального і неформального аналізу залишається дослідження зв'язку між засновками та висновком, тоді як відмінним є характер зв'язку, що набуває аналітичного значення. Різні аспекти цієї відмінності простежуються в позиціях І. Хоменко та Л. Гроарка. І. Хоменко конкретизує її через розрізнення способів розуміння релевантності. У неформальній логіці релевантність характеризує відношення між засновками та висновком аргументу, тоді як логічна релевантність може визначатися через відношення логічного впливання між множиною пропозицій [19, р. 57]. Отже, одна й та сама спрямованість на зв'язок між

засновками та висновком ще не означає тотожності відношень, які встановлюються в межах формального та неформального аналізу. Л. Гроарк розглядає цю проблему з іншого боку, розширюючи саме розуміння інференційної валідності. Дедуктивна валідність постає як один із її різновидів поряд з іншими способами, якими засновки можуть забезпечувати підтримку висновку [2]. Якщо розрізнення І. Хоменко дозволяє відокремити логічну релевантність від релевантності в аргументативному зв'язку, то підхід Л. Гроарка показує, що інференційна підтримка висновку не обмежується відношенням дедуктивного впливання. У цьому пункті обидві позиції збігаються в принциповому для нашого дослідження положенні: зв'язок між засновками та висновком може бути предметом різних способів аналізу залежно від того, яка його характеристика досліджується. На цій підставі інференційну функцію ми розглядаємо як спільне аналітичне завдання формального та неформального підходів, специфіка реалізації якого визначається характером досліджуваного зв'язку. Формальний аналіз дозволяє встановити відношення логічного впливання між засновками та висновком, тоді як неформальний – дослідити характер підтримки висновку наведеними підставами, коли така підтримка не зводиться до дедуктивного впливання. Функціональна взаємодоповнюваність на інференційному рівні полягає у співвіднесенні результатів цих способів аналізу відповідно до того, які характеристики зв'язку між підставами та висновком є значущими для конкретного аналітичного завдання.

Оцінювальна функція. Встановлення характеру зв'язку між засновками та висновком не вичерпує аналізу раціонального міркування, оскільки постає питання про його відповідність певним нормативним вимогам. Як показало зіставлення за нормативним параметром, формальний і неформальний підходи об'єднує спрямованість на оцінювання міркування, але відрізняються характеристики, що підлягають оцінці, та застосовувані до них критерії. У функціональній площині це дозволяє розглядати оцінювання як спільне

аналітичне завдання, яке реалізується щодо різних нормативно значущих характеристик міркування. Л. Гроарк пов'язує фундаментальне завдання неформальної логіки з визначенням умов, за яких аргументи з реального життя можуть оцінюватися як епістемічно сильні або слабкі, добрі або погані, переконливі або непереконливі [2]. І. Хоменко, зі свого боку, характеризує нормативне оцінювання через критерії прийнятності, релевантності та достатності: засновки доброго аргументу мають бути прийнятними, релевантними щодо висновку та достатніми для його підтримки [19, р. 56]. Для визначення оцінювальної функції це означає, що нормативна оцінка реального аргументу охоплює не лише властивості інференційного переходу, а й характеристики засновків та забезпечуваної ними підтримки висновку. Окреме питання в цій дискусії становить епістемічний вимір оцінювання. К. Лумер, характеризуючи епістемологічний підхід до аргументації, звертається до «критеріїв істинності або прийнятності пропозицій» [20, с. 66]. Такий підхід акцентує епістемічні характеристики положень, на яких ґрунтується аргумент, і тим самим дозволяє відрізнити їх оцінювання від встановлення правильності самого інференційного переходу. Водночас Дж. Е. Блер і Р. Джонсон застерігають від ототожнення неформальної логіки з прикладною епістемологією. Таке визначення, на їхню думку, могло б бути прийнятним лише за умови розширення поняття епістемології настільки, щоб воно охоплювало також логіку, діалектику й риторику [21, р. 95]. Співвіднесення цих позицій дозволяє уточнити нашу позицію щодо місця епістемічного компонента в оцінювальній функції. Епістемічні критерії характеризують один із нормативно значущих аспектів оцінювання аргументації, але не визначають усього його змісту. Поряд із ними аналітичного значення набувають характеристики інференційного зв'язку, прийнятність засновків, їх релевантність і достатність аргументативної підтримки. Відповідно, оцінювання раціонального міркування може потребувати звернення до різних критеріїв залежно від того, яка його характеристика становить предмет

конкретного аналітичного завдання. На цій підставі функціональну взаємодоповнюваність на оцінювальному рівні ми пов'язуємо з можливістю співвіднесення результатів оцінювання різних нормативно значущих характеристик міркування. Формальні критерії дозволяють оцінити інференційний зв'язок відповідно до вимог певної формальної системи, тоді як неформальний аналіз залучає критерії, необхідні для оцінювання аргументативної підтримки та інших характеристик реального аргументу. Таке співвіднесення не передбачає утворення єдиного набору критеріїв. Вибір критеріїв та доцільність співвіднесення результатів їх застосування визначаються характеристикою міркування, що оцінюється, та конкретним аналітичним завданням.

Можливість співвіднесення формального та неформального способів міркування знаходить теоретичне підґрунтя в сучасних дослідженнях аргументації. А. Какас (Antonis Kakas) пропонує один із найбільш виразних варіантів їх зближення, зазначаючи, що «аргументація забезпечує єдиний спосіб опису як формального, так і неформального міркування, дозволяючи плавно переходити від одного до іншого шляхом зміни ступеня гнучкості в межах аргументаційної моделі» [22, р. 172]. У такому розумінні аргументаційна модель фактично виступає спільним простором, у межах якого відмінність формального та неформального може бути представлена через зміну способу організації міркування. Інший аспект співвіднесення простежується в позиції Ф. Язиджі, який акцентує на можливості зберігати різноманітність способів аргументування одночасно зі «структурованим логічним оцінюванням» та «логічною послідовністю» [7, р. 52]. У цьому випадку співвіднесення не потребує зведення різних способів аргументації до єдиної форми. Логічна структурованість може зберігати аналітичне значення при дослідженні аргументації, що не вичерпується формальною репрезентацією. Для нашого дослідження принциповим є те, що можливість співвіднесення формального та неформального не обов'язково потребує

прийняття сильнішої тези про їх об'єднання в єдиній моделі або поступовий перехід одного способу міркування в інший. Відмінні підходи можуть зберігати власні аналітичні орієнтації та водночас бути співвіднесеними щодо тих завдань, для розв'язання яких значущими стають різні характеристики одного й того самого міркування.

Близький за своєю логікою, хоча й побудований на іншому розмежуванні, принцип представлений у дослідженні С. Ю (Shiyang Yu) та Ф. Зенкера (Frank Zenker) аргументаційних схем. Автори зіставляють логічний і змістовий підходи та зазначають, що аргументаційні схеми «не просто містять змістову інформацію, від якої логічний підхід абстрагується; вони також розміщують таку інформацію в структурних позиціях, які допомагає виявити логічний підхід», що дає підстави характеризувати логічний і змістовий підходи як «взаємодоповнювальні» [23, р. 479]. Важливо, що йдеться не про дублювання результатів аналізу, кожен із підходів робить доступними характеристики аргументації, які не можуть бути повністю заміщені результатами іншого. Ми не ототожнюємо розрізнення логічного і змістового підходів у С. Ю та Ф. Зенкера з розмежуванням формального та неформального підходів. Проте запропонований ними принцип взаємодоповнюваності дозволяє конкретизувати нашу позицію. Підставою для співвіднесення різних способів аналізу може бути відмінність аналітичного внеску кожного з них у дослідження спільного об'єкта. Саме в цьому значенні співвідношення формального та неформального підходів доцільно характеризувати як функціональну взаємодоповнюваність, коли вони можуть бути співвіднесені при виконанні спільних аналітичних завдань, не втрачаючи специфіки засобів і характеристик міркування, на які спрямований кожен із них.

Проведене дослідження дозволяє визначити характер співвідношення формального та неформального підходів на функціональному рівні. Встановлені предметні, мовно-репрезентативні, методологічні та нормативні

відмінності не усуваються при виконанні спільних аналітичних завдань, а зумовлюють різні способи їх реалізації. На цій підставі співвідношення формального та неформального підходів визначено як функціональну взаємодоповнюваність, яку можна визначити як можливість співвіднесення відмінних способів реалізації спільних аналітичних функцій зі збереженням специфіки кожного підходу. Таке співвіднесення не передбачає їх об'єднання або обов'язкового одночасного застосування, його доцільність визначається характеристиками досліджуваного міркування та конкретним аналітичним завданням.

Наукова новизна отриманих результатів конкретизується в таких положеннях:

1. Вперше запропоновано параметричну основу розмежування формального та неформального підходів до дослідження раціонального міркування. Їх специфіку визначено за чотирма взаємопов'язаними параметрами: предметним, мовно-репрезентативним, методологічним і нормативним. Це дозволило встановити багатопараметричний характер розмежування, що охоплює відмінності у фокусі дослідження міркування, способах його представлення, засобах аналізу та підставах нормативного оцінювання.

2. Вперше здійснено функціональне зіставлення формального та неформального підходів за характером аналітичних завдань, які вони виконують щодо раціонального міркування, з виділенням реконструктивної, інференційної та оцінювальної функцій. Встановлено, що в межах цих функцій формальний і неформальний підходи спрямовані на спільні аналітичні завдання, які реалізуються щодо різних характеристик міркування та за допомогою відмінних аналітичних засобів. Спільність аналітичних завдань визначено як підставу функціонального співвіднесення цих підходів.

3. Набуло подальшого розвитку положення про взаємодоповнюваність формального та неформального підходів до дослідження раціонального

міркування. Їх співвідношення конкретизовано як функціональну взаємодоповнюваність – можливість співвіднесення відмінних способів реалізації спільних аналітичних функцій зі збереженням специфіки кожного підходу. Характер такого співвіднесення визначається особливостями досліджуваного міркування та конкретним аналітичним завданням.

Практичне значення отриманих результатів полягає:

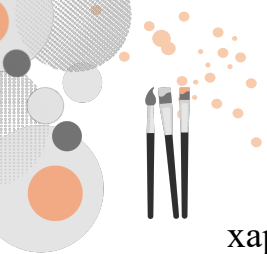
по-перше, у можливості використання запропонованої параметричної та функціональної основи при аналізі конкретних міркувань і аргументів. Виділення реконструктивної, інференційної та оцінювальної функцій дозволяє визначати, які характеристики міркування є значущими для поставленого аналітичного завдання та які формальні або неформальні засоби можуть бути залучені для його розв’язання;

по-друге, результати дослідження можуть бути використані в освітній практиці, зокрема при структуруванні змісту навчальних дисциплін з логіки, критичного мислення та теорії аргументації. Запропоноване розмежування дозволяє представити формальний і неформальний аналіз не як взаємовиключні способи дослідження міркування, а через специфіку виконуваних ними аналітичних завдань і можливості застосування відповідних засобів залежно від характеру досліджуваної аргументації;

по-третє, запропонована аналітична конструкція може бути використана при дослідженні аргументації в окремих предметних сферах – правовій, науковій, освітній та публічній. Параметричне розмежування та функціональне зіставлення дозволяють визначати, які характеристики міркування потребують формального або неформального аналізу та за яких аналітичних завдань доцільним є співвіднесення їх засобів.

Висновки

Проведене дослідження встановило, що розмежування формального та неформального підходів до дослідження раціонального міркування має багатоплановий характер. Їх специфіка виявляється у відмінностях щодо

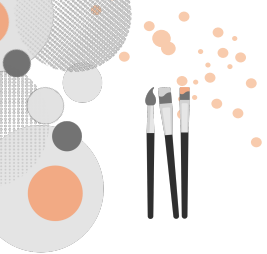

характеристик міркування, які становлять фокус дослідження, способів його представлення, засобів аналізу та підстав оцінювання. Формальний підхід орієнтований передусім на експлікацію структури міркування та формальних відношень між його елементами, тоді як неформальний спрямований на дослідження аргументації з урахуванням її змістових, мовних і контекстуальних характеристик та підстав нормативного оцінювання.

Встановлено, що відмінності між формальним і неформальним підходами не перешкоджають їх співвіднесенню при дослідженні раціонального міркування. Підставою такого співвіднесення є спільність аналітичних завдань, які реалізуються щодо різних характеристик міркування та за допомогою відповідних аналітичних засобів. Це дозволяє розглядати реконструкцію міркування, дослідження зв'язку між засновками та висновком і його нормативне оцінювання як аналітичні завдання, у межах яких виявляються різні можливості формального та неформального підходів.

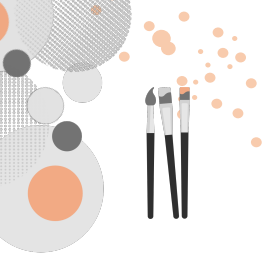
На цій підставі співвідношення формального та неформального підходів визначено як функціональну взаємодоповнюваність. Її зміст полягає у можливості співвіднесення відмінних способів реалізації спільних аналітичних завдань відповідно до характеристик досліджуваного міркування. Характер такого співвіднесення визначається тим, які характеристики міркування набувають значення для розв'язання конкретного аналітичного завдання.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з апробацією запропонованого підходу на матеріалі конкретних типів міркувань та аргументів. Подальшого з'ясування потребують умови, за яких співвіднесення формальних і неформальних аналітичних засобів є релевантним характеру міркування та поставленому дослідницькому завданню, а також особливості такого співвіднесення для різних типів аргументації. Перспективним є застосування запропонованого підходу до аналізу аргументації в різних дискурсивних практиках.

Список використаних джерел

1. Shapiro S., Kouri Kissel T. Classical Logic. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Summer 2026 Edition / eds. E. N. Zalta, U. Nodelman. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2026/entries/logic-classical/> (дата звернення: 26.04.2026).
2. Groarke L. Informal Logic. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Summer 2026 Edition / eds. E. N. Zalta, U. Nodelman. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2026/entries/logic-informal/> (дата звернення: 26.04.2026).
3. Юркевич О. М. Логіка у філософських міркуваннях. Філософська логіка. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2024. № 1 (60). С. 42–55. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.60.299625>.
4. Kulyk O. Logic and Critical Thinking: A Conceptual Relationship. *Epistemological Studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2025. Vol. 8, No. 2. P. 28–37. DOI: <https://doi.org/10.15421/342538>.
5. Колотілова Н. А. Формальна та неформальна логіка в SPOD та VUCA світах. *Політологічний вісник*. 2024. № 93. С. 54–63. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-88IX.2024.93.54-63>.
6. Almpani S., Stefaneas P. Bridging Informal Reasoning and Formal Proving: The Role of Argumentation in Proof-Events. *Foundations of Science*. 2025. Vol. 30, No. 1. P. 201–225. DOI: [10.1007/s10699-023-09926-9](https://doi.org/10.1007/s10699-023-09926-9).
7. Yazıcı F. Navigating Argumentation: Michael Gilbert's Multi-Modal Framework and Rational Integrity. *Informal Logic*. 2025. Vol. 45, No. 1. P. 36–52. DOI: <https://doi.org/10.22329/il.v45i1.8470>.
8. Zenker F., van Laar J. A., Cepollaro B. et al. Norms of Public Argumentation and the Ideals of Correctness and Participation. *Argumentation*. 2024. Vol. 38, No. 1. P. 7–40. DOI: [10.1007/s10503-023-09598-6](https://doi.org/10.1007/s10503-023-09598-6).

9. Kooi B. Going Around in Circles: Begging the Question and the Structure of Circular Arguments. *Argumentation*. 2024. Vol. 38, No. 4. P. 477–497. DOI: 10.1007/s10503-024-09640-1.
10. Conces R. J., Walters M. J. Something Called the ‘False Dilemma Fallacy’ (FDF): A Return to Formalization Just This Time. *Informal Logic*. 2023. Vol. 43, No. 2. P. 280–289. DOI: 10.22329/il.v43i2.7171.
11. Tomić T. Is False Dilemma Really a Formal Fallacy? A Reply to Conces and Walters. *Informal Logic*. 2024. Vol. 44, No. 4. P. 543–572. DOI: 10.22329/il.v44i4.8144.
12. Kölbel M. Varieties of Conceptual Analysis. *Analytic Philosophy*. 2023. Vol. 64, No. 1. P. 20–38. DOI: <https://doi.org/10.1111/phib.12249>.
13. Isaac M. G. Which Concept of Concept for Conceptual Engineering? *Erkenntnis*. 2023. Vol. 88, No. 5. P. 2145–2169. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10670-021-00447-0>.
14. Bronkhorst H., Roorda G., Suhre C. et al. Logical Reasoning in Formal and Everyday Reasoning Tasks. *International Journal of Science and Mathematics Education*. 2020. Vol. 18. P. 1673–1694. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10763-019-10039-8>.
15. Johnson R. H. The Relation between Formal and Informal Logic. *Argumentation*. 1999. Vol. 13. P. 265–274. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1007789101256>.
16. Boger G. A Possible Rapprochement of Informal Logic with Formal Logic. OSSA Conference Archive. 2003. Paper 12. C. 1–22. URL: <https://uwindor.scholaris.ca/server/api/core/bitstreams/7f554570-804e-4ddd-afdc-f977b2e10778/content> (Last accessed: 13.04.2026).
17. Corneli J., Martin U., Murray-Rust D., Nesin G. R., Pease A. Argumentation Theory for Mathematical Argument. *Argumentation*. 2019. Vol. 33. P. 267–298. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10503-018-9474-x>.

18. Walton D., Gordon T. F. Formalizing Informal Logic. *Informal Logic*. 2015. Vol. 35, No. 4. P. 508–538. DOI: <https://doi.org/10.22329/il.v35i4.4335>.
19. Khomenko I. A Look at Informal Logic. *Future Human Image*. 2018. Vol. 9. P. 52–62. DOI: <https://doi.org/10.29202/fhi/9/5>.
20. Лумер К. Епістемологічний підхід до аргументації. Карта. Теорія аргументації. Епістемологічний підхід : антологія. Т. 1. Критичне мислення та епістемологічний підхід до аргументації / за ред. К. Лумера, С. Секунданта. Одеса: Назарчук С. Л., 2025. С. 63–91.
21. Blair J. A., Johnson R. H. Informal Logic: An Overview. *Informal Logic*. 2000. Vol. 20, No. 2. P. 93–107. DOI: <https://doi.org/10.22329/il.v20i2.2262>.
22. Kakas A. Informalizing Formal Logic. *Informal Logic*. 2019. Vol. 39, No. 2. P. 169–204. DOI: <https://doi.org/10.22329/il.v39i2.5169>.
23. Yu S., Zenker F. Schemes, Critical Questions, and Complete Argument Evaluation. *Argumentation*. 2020. Vol. 34. P. 469–498. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10503-020-09512-4>.